

Akterne i Processen mellem Erik Menved og Jens Grand.

Af Kr. Erslev.

Disse i saa mange Henseender oplysende og interessante Procesakter er som bekendt udgivne af Suhm i sjette Bind af *Scriptores rerum Danicarum*. Udgaven er dog lidet tilfredsstillende; Akterne er aftrykte efter en Andenhaandsafskrift, som Gram har ladet tage, men hvis Sletthed Suhm selv fremhæver i stærke Ord, og Brevene er »alle kastede saa forvirret mellem hinanden, at det er yderst vanskeligt at oprede deres indbyrdes Forbindelse og Tidsfølge« (Helveg). Fremfor alt er Udgaven dog ufuldstændig; Grams Afskrift har ikke omfattet alle Sagens Akter, og Suhm har vel suppleret den ved ogsaa at medtage nogle Breve fra en anden Afskrift ¹⁾; men i Indledningen til Udgaven nævner han, at Langebek har kendt flere Aktstykker fra Aaret 1299, der ikke genfindes i Processen, og i Virkeligheden er Manglerne endnu meget større, end man skulde tro herefter.

Andensteds har Suhm dog selv givet Anvisning paa, hvorledes disse Mangler kan udmaales og til en vis Grad

¹⁾ SRD. VI, 357: *Omnia sequentia ad processum inter regem et archiepiscopum pertinentia exscripta sunt ex antiquo codice, et non ex apographo Grammiano.*

afhjælpes. I sin *Danmarks Historie* meddeler han om Processens Gang langt flere Oplysninger, end der findes i Udgaven i *Scriptores*, og som sin Kilde anfører han her gentagne Gange Bartholins haandskrevne *Annales ecclesiæ*¹⁾; disse eksisterer jo endnu som en af Hovedskattene i Universitetsbibliothekets Haandskriftsamling, og det lønner sig i høj Grad at følge Suhms Henvisning til den. Sagen er den, at Bartholin i første Bind af sine *Collectanea* havde ladet Procesakterne afskrive, og vel er dette Bind ligesom Originalhaandskriftet brændt 1728, men forinden havde Bartholin indført Udtog derefter i sine *Annales*; det er disse Notitser, der er nyttede af Suhm. Gennem ham er da saaledes dette Stof blevet bekendt for senere Granskere; sikkert fortjener det dog at fremdrages i sin oprindelige Skikkelse. Man kan derved ikke blot berigtige adskillige større og mindre Unøjagtigheder, som Suhm har begaaet ved sin Bearbejdelse; først og fremmest kan man ad den Vej faa et klart Indblik i Originalhaandskriftets Omfang og Ordning og derved løse mange af de Tvivl, som Procesakterne frembyder for den, der kun kan studere dem i Suhms Udgave.

I det følgende meddeler jeg da alle de Notitser, Bartholin har gjort efter sin egen Afskrift af Proceshaandskriftet, og skal dertil siden knytte nogle Bemærkninger om Haandskriftet samt en Oversigt over Processens Gang. Bartholin har, som det krævedes af hans *Annalværks* Indretning, indført sine Uddrag under de forskellige Aar; de fleste Notitser findes samlede ved Aarene 1296, 1298—1299 og 1302; enkelte staar ved 1294, 1295 og 1301. Denne Ordning er dog her forladt; den er utilfredsstillende, baade fordi de talrige udaterede Aktstykker fra Processen i Virkeligheden ikke lader sig saaledes anbringe under enkelte bestemte Aar, og fordi Bartholin kun har gennemført den kronologiske Ordning aarvis, men ikke

¹⁾ Suhms Hist. af Danmark XI, 283, 289, 290, 315, 345.

inden for hvert Aar, idet her Akterne modsat fremtræder i Følgeorden, som de kom i Afskriften. Allevegne citerer Bartholin imidlertid det Sidetal i første Bind af hans *Collectanea* (Bind A), hvor vedkommende Stykke af Processen var afskrevet, og takket være disse Henvisninger kan man uden Vanskelighed rekonstruere Følgeordenen i denne Afskrift; dette bliver atter enstydigt med Følgeordenen i selve Originalhaandskriftet. I denne Orden har jeg da anbragt hans Notitser; paa den Maade bliver det lettest at forstaa Forholdet mellem dem og Udgaven i *Scriptores*, ligesom man herved bedst faar Forstaaelse af Haandskriftets Natur. Til Aftrykkene af Bartholins Notitser er i Randen føjet Henvisninger til Udgaven, for saa vidt Akterne findes heri; hvis ikke, til Suhms Bearbejdelse i *Danmarkshistorien*.

Paa et Par Punkter har jeg dog til Bartholins Notitser kunnet føje et Aftryk af selve Procesakterne. Terpager har nemlig i sine haandskrevne *Adversaria ad historiam Ripensem*, som findes paa det kongelige Bibliothek (Ny kgl. Saml. 8vo, 190), ogsaa afskrevet nogle Stykker af Processen, fordi Staden Ribe nævnes deri; dette er uheldigvis kun sjældent Tilfældet, men blandt disse Stykker hører dog over Halvdelen til de Dele af Akterne, der ellers er gaaet tabt. Det vil sikkert findes naturligt, at disse Stykker nu udgives sammen med, hvad der ellers findes til Supplering af Udgaven i *Scriptores*¹⁾.

[*Processen ved Kurien 1296—97.*]

[1296.] Eriki regis procuratorium datum M. Martino cancellario et Guidoni canonico Ripensi ad causam suam et fratris sui Christofori contra Joannem archiepiscopum Lun-

¹⁾ Fremdragelsen af disse Terpagers Bidrag til Procesakterne skyldes Hr. Arkivassistent Will. Christensen, der under Forarbejderne til Repertoriet over Danmarks Breve fra Middelalderen ogsaa gennemgik dette Haandskrift.

densum et præpositum Jacobum coram summo pontifice vel iudiciis ab eo delegatis agendum. 3. non. Maij [Maj 5]. Tunc incipit processus, coram Johanne tt. ss. Marcellini et Petri et Nicolao tt. s. Laurentii in Damaso presbyteris cardinalibus, quibus papa id negotium de plano audiendum commiserat, agitatus per dictos procuratores ex parte regis, et Reinaldum de Seccia¹⁾ procuratorem Joannis archiepiscopi et Jacobi præpositi. Exceptiones datæ per archiepiscopum contra supradictum procuratorium. Responsio procuratoris regis ad exceptiones prædictas. Propositiones archiepiscopi contra dominum regem. Responsiones regis contra propositiones archiepiscopi prescriptas. Propositiones regis contra archiepiscopum. Responsum archiepiscopi contra propositiones regis. Responsiones Jacobi Longi. Propositiones Ja. Longi contra regem. Responsiones regis ad ista. Interrogationes archiepiscopi et responsiones cancellarii. Propositiones secundæ contra archiepiscopum pro rege per Gregorium Interamne procuratorem substitutum datæ. Summaria collectio ex actis utriusque partis coram cardinalibus digesta. Ultima abbreviatio propositionum regis contra archiepiscopum, proposita per magistrum Georgium procuratorem regis. Ms. membraneum: A, 607 ad 675.

S. VI, 276-77.

S. VI, 277-78.

S. VI, 279-82.

S. VI, 282-89.

S. VI, 290-97.

S. VI, 297-302.

S. VI, 302.

S. VI, 302-03.

S. VI, 303-04.

S. VI, 304-12.

S. VI, 312-20.

S. VI, 320-25.

S. VI, 325-26.

[1294.] Appellatio capituli et cleri Lundensis dyocesis contra constitutionem: Cum ecclesia Daciana, ne alias vigore ejus constitutionis a divinis propter captionem archiepiscopi cessarent. Sabbato palmarum²⁾ [April 10]. Ms. membraneum: A, 675.

Suhm XI, 161.

[1295.] Appellatio Olavi prioris provincialis ordinis Prædicatorum provinciæ Daciæ pro toto suo ordine contra constitutionem: Cum ecclesia Daciana, ne alias vigore ejus constitutionis a divinis cessarent propter captionem archiepiscopi. Octava app. Petri et Pauli [Juli 6]. Ms. membraneum: A, 676.

Suhm XI, 197
og Pontoppidan, Ann. I,
786.

[1257 Okt. 3.] Constitutio integra in concilio Vethlæ lata „Cum ecclesia Daciana“ ab Alexandro IV. anno sequenti confirmata. A, 29 et A, 677³⁾

¹⁾ SRD. VI: Svecia; Hvitfeld: Seccia.

²⁾ Suhm har urigtig: Palmesøndag.

³⁾ Notitsen findes i Annalerne under 1256; ved A, 29 henvises til

Suhm XI, 328-29.

[1299.] Cum magister Martinus regis Erii in curia Romana procurator petitiones varias ex parte regis Bonifacio papæ VIII insinuasset; Ms. membraneum: A, 678, impetravit ad Isarnum papæ in Daniæ nuntium varias ejusdem papæ litteras, omnes datas 15. kl. Apr. pontific. an 5 [Marts 18], ut regi concederet in Roskildensi, Ripensi et Slesvicensi ecclesiis præbendas tres vacantes tribus capellanis regis assignari: A, 681 ¹⁾); regem et ejus fratrem ac alios ab excommunicatione solveret et interdictum relaxaret, satisfactione prius per eos facta: A, 682 ²⁾); in matrimonio Erii regis et Ingeburgis sororis Birgeri regis Sveciæ, qvi in quarto consanguinitatis gradu conjuncti erant, dispensaret: A, 683 ³⁾); ut regi prius ab excommunicatione absoluto, concederet in locis interdictis, in capella sua, per proprium capellanum facere sacra celebrari: A, 683 ⁴⁾); ut pacem publice vel occulte impediētes excommunicare posset: A, 684 ⁵⁾); ut regi ab excommunicatione soluto licentiam daret, per capellanum proprium, anteqvam illucescat dies, missam sibi facere celebrari: A, 684 ⁶⁾). Denique ejusdem papæ litteras impetravit ejusdem datæ ad Rigensem, Tharbatensem et Osiliensem pontifices, ut vasallis regis Daniæ pro defensione Estoniæ contra paganos efficaciter assisterent: A, 684.

S. VI, 356 ⁷⁾.

[Isarn i Danmark 1298—1299.]

Suhm XI, 290-93.

[1298.] Processus Isarni in causa regis et archiepiscopi: Die 7. Oct. coram regem ⁸⁾) et regni prælati legi fecit apud

Afskriften af den Del af »Cancellariæ liber«, der indeholdt Akterne i Jakob Erlandsens Proces. Herefter er Bullen trykt i SRD. V, 600.

¹⁾ Brevet efter Paveregistret: Munch S. 154—155. Suhm XI, 329 har urigtig: Marts 8.

²⁾ Brevet efter Paveregistret hos Raynaldus (Regesta Nr. 1528).

³⁾ Ligeledes (Reg. Nr. 1529).

⁴⁾ Ligeledes, dog med Datum: Marts 15 (Reg. Nr. 1527).

⁵⁾ Brevet efter Paveregistret: Munch S. 154.

⁶⁾ Brevet efter Paveregistret, men dateret Marts 15: Sstds. 155.

⁷⁾ Bullen er her anført med: »Datum ut prius«; jfr. herom ndfr. S. 294. Ogsaa Raynaldus anfører den med Datum: Marts 18 (Reg. Nr. 1530).

⁸⁾ Bartholin: regni.

Nestved tres Bonifacii papæ litteras: I. ad Ericum regem, ut statuta ab se in causa regis et archiepiscopi prompte adimpleat, et Isarnum ad ipsum missum benigne recipiat. 5. id. Majj pontif. an. 4 [*Maj 11*]; II. ad magnates Daniæ, ut regem ad ordinationem apostolicam observandam inducerent et Isarno pro executione ejus ordinationis misso obsisterent. 5. id. Majj pont. an. 4 [*Maj 11*]; III. ad Isarnum, ut personaliter ad regnum Daniæ accedens, regem et archiepiscopum primo concordare secundum ordinationem apostolicam ea in causa latam tentaret; quod si facere non posset, super iis, de quibus quæstio inter partes erat, inquireret veritatem, et ea ad se transmitteret, præfixo partibus termino coram papa comparendi. 6. kl. Apr. pont. an. 4 [*Marts 27*]. Quibus recitatis Isarnus regem monuit, ut sententiam apostolicam observaret et secundum eam archiepiscopo satisfaceret. Ms. membraneum: A, 685 ad 691 ¹⁾).

Die 10. Oct. apud Nestved Isarnus in præsentia regis Suhm XI, 294. ipsum regem et captores archiepiscopi excommunicatos denunciabat et regnum Daniæ ecclesiastico interdicto suppositum, et monuit regem, ut excommunicationem et interdictum servaret ac archiepiscopo satisfaceret juxta tenorem litterarum apostolicarum, quæ datæ sunt 10. kl. Mar. [*Febr. 20²⁾*], quas regi præsentavit, et rex recognovit se earum copiam recepisse: A, 692 ad 696.

Intrante mense Novembris Isarnus in Loco Dei constitutus assignavit regi terminum ad comparendum coram se

Suhm XI, 294.
Se nedenfor.

¹⁾ Bartholin tilføjer: »Ex tertia littera aliquatenus patet, qualem arbitrariam sententiam papa in causa coram cardinalibus ventilata pronunciasset: A, 689, confer A, 694«.

²⁾ Datum skal være: 10 kal. Maji (Apr. 23). Brevet efter Pave-registret: Munch S. 148.

[Brevet af 4. Novbr., afskrevet af Terpager:]

Isarni nuntii apostolici literæ ad
regem Ericum.

Magnifico principi domino Erico etc. Dei gratia Danorum Slavorumque regi illustri Isarnus domini papæ capel-

Ripis vel Roskildis, decima die post reversionem suam de Lubeco: A, 696.

Subm XI, 297.

Die s. Lucie [Dec. 13] Isarnus Ripis agens regni Daniæ episcopis universis mandavit, ut denuntiarent excommunicatos

lanus et nuncius, judex ad infrascripta a sede apostolica deputatus, salutem cum reverentia et felices ad vota successus. Coram majestatis vestræ clementia literas domini papæ assignasse, exposuisse et legi fecisse meminimus, inter alia continentes, ut si quæ inter excellentiam vestram et dominum Lundensem archiepiscopum, Svetiæ primatem, quæstiones existerent, ipsas auctoritate apostolica audiamus et ad sedem ipsam remittamus instructas juxta traditam nobis formam. Ideoque majestati vestræ offerimus nos paratos in dictis quæstionibus procedere, si quas habent prosequi interdictum contra archiepiscopum memoratum, decimam diem non feriatam post reversionem de Lubeco, quo tendimus pro negotiis nostris fideliter promovendis, ad civitatem Ripensem vel Roschildensem, prout magis vobis videbitur expedire vobis, cum ea, qua possimus, reverentia assignamus, quatenus per nos vel per procuratorem idoneum ad prædicta loca, ubi nos fuerimus, venire dignemini, prosecuturi hujusmodi quæstiones et responsuri quæstionibus archiepiscopi, si aliquas voluerit proponere coram nobis. Hanc autem vocationem et assignationem facimus, ut dicta nobis commissa negotia brevius terminentur. Item quod mandato apostolico nos urgente procedere nos oportet ad reformationem pacis et ordinationem inter vos ¹⁾ et dictum archiepiscopum factam per sedem apostolicam, prout in ipsis literis continetur, quarum copiam habuistis, similiter die et locis prædictis venire dignemini, ordinationi prædictæ et mandatis apostolicis legitime parituri, quantum regiam decuerit majestatem. In cujus rei testimonium sigillum nostrum præsentibus duximus apponendum. Acta fuerunt hæc in Loco Dei anno domini MCCXCVIII, tertia feria intrante mense Novembri, pontificatus sanctissimi patris domini Bonifacii papæ VIII. anno IIII.

¹⁾ Terpager: nos.

captores archiepiscopi et præpositi, et qvod interdictum servarent: A, 697.

[1299.] Die 16. Januar. apud Ottoniam, præsentibus rege et prælatis regni, Isarnus legi fecit binas litteras apostolicas, qvod possit convocare prælatos, et de procurationibus Isarni, datas 5. id. Maij pontif. an. 4 [1298, Maj 11]. Deinde exequitur mandatum apostolicum: A, 699, 700. Die 17. Januar. ibidem monitio Isarni traditur regi: A, 701. Mox rex recitari facit suam responsionem ad monitionem Isarni et ordinationem papæ, et qvåliter se cooptat ad pacem: A, 702.

Subm XI, 316.

Die 4. Maij, Nestvedi, Isarnus coram rege legi fecit litteras archiepiscopi, qvibus promittit ratum habere conductum a rege præstitum ad comparendum in Copmenhafn, dat. Hamer, pr. non. Apr. [Apr. 4]¹⁾: A. 706. Tunc rex ad preces Isarni conductum dedit archiepiscopo pro veniendo in Køpmenhafn, dat. Alburg die Cinerum [Marts 4]: A, 707. Tunc recitatæ litteræ, qvibus milites promittebant archiepiscopo pro conductu sibi a rege præstito observando: A, 708²⁾. Deinde rex Isarno et episcopo Roskildensi commisit, an ea securitas archiepiscopo sufficeret, deliberarent. Sed Isarnus subito mutatus: A, 709, per censuram ecclesiasticam pellit regem ad satisfaciendum archiepiscopo: A, 710.

Subm XI, 330.

Die 18. Maij Isarnus prælatos Daniæ Hafnis ad 15. kl. Jul. [Juni 17] pro tractatu habendo convocavit: A, 711. Qvo tractatu in diem Veneris sequentem [Juni 19] dilato, venit archiepiscopus ex una, Ako Joonsen, Ni[cola]us dapifer, Kanutus Muly et Esengerus Jul procuratores regis ex altera parte coram nuntio et prælatis regni in ecclesia s. Nicolai. Isarnus primum partes induxit ad pacem ineundam: A, 712. Deinde sententias contra monitis suis inobedientes promulgavit: A, 713, 714. Tunc procuratores regis procurationis suæ litteras produxerunt, datas Slaulos. 16. kl. Jul. [Juni 16]: A, 715. Ar-

Subm XI, 330.

Subm XI, 330-34.

Subm XI, 331³⁾.

¹⁾ Dette Ærkebispensens Brev har atter været indført senere i Akterne og er derefter trykt i SRD. VI, 345.

²⁾ Ogsaa Lejdebrevene af 4. Marts er indførte længere fremme i Akterne og derefter trykte i SRD. VI, 341, 343.

³⁾ Datum anføres urigtig som 10. Juni.

chiepiscopus procuratores suos constituit magistrum Olaum et Ni. Bonkoffo: A, 716. Eodem die procuratores regis ad domum decani Hafnensis, quam nuntius inhabitabat, venientes, eidem articulos regis contra archiepiscopum obtulerunt: A, 716. Die 20. Jun. Bonkoffo responsionem archiepiscopi ad articulos regis nuntio obtulit: A, 722, necnon petitiones archiepiscopi coram eodem in ecclesia b. Mariæ proposuit Ericus rector ecclesiæ de Gravehø: A, 723.

Die 7. Jul. Bonkoffo a nuntio petiit, ut sententia condemnationis lata contra regem in 49. millibus marcarum argenti mandaretur exequutioni: A, 725.

Die 13. Jul. Esgerus Jul litteras procurationis suæ nuntio exhibuit¹⁾: A, 726, et, mandante Isarno, ad articulos ex parte archiepiscopi traditos respondit: A, 727. Deinde volens satisfacere archiepiscopo de injunctis pecuniarum summis, cedit archiepiscopo bona et redditus regis in solutum: A, 728. Procurator archiepiscopi copiam prædictorum petit, et nuntius diem 15. Jul. ei ad respondendum assignat: A, 729. Deinde Isarnus processum suum moderationi sedis apostolicæ submittit: A, 730.

Die 15. Jul. Bonkoffo protestatur paratum se recipere bona, in quibus archiepiscopus condescenderat regi, et recitat declarationem adhærentium archiepiscopo. Isarnus ei diem ultimam Julii assignavit Ripsis ad declarandum, quænam essent illa bona: A, 730. Eum locum Bonkoffo ut suspectum recusavit, sed nuntius conductum ei promisit: A, 731. Bonkoffo nihilominus ejus loci assignatione archiepiscopum gravatum credens, sedem apostolicam appellat, nisi nuntius gravamen illatum de veniendo Ripsis revocare vellet, cum archi-

¹⁾ Fuldmagten er dateret: Slangerup Juli 6.

²⁾ Stykket L. 6—13 er afskrevet af Terpager, der paa et Par Steder har bedre Læsemaader end Udgaven, saaledes i L. 9: et aliter utrique parti, og især L. 12: Nicolaus locum de Ripsis recusat (i Scriptores staar det meningsløse: canonicus).

³⁾ Stykket S. 362, L. 17—9 fra neden er afskrevet af Terpager; paa flere Steder har denne slettere Læsemaader end Udgaven, paa enkelte ogsaa bedre, saaledes i L. 11: scilicet for: seu.

episcopus posthac causam per seipsum ducere vellet, sed nulli infra regnum Daniæ nisi Hafnis: A, 732.

Die ult. Jul. [Juli 31] Rapis coram nuntio comparens S. VI, 363-64¹⁾.
Esengerus Jul, paratus erat archiepiscopo tradere corporalem possessionem reddituum regis, vel ea pro solutione facienda vendere: A, 733.

[Forskellige Akter.]

Bonifacii papæ bulla, qva archiepiscopo Lundensi gratiam S. VI, 353-54.
facit, ut possit conferre beneficia devoluta ad papam secundum con. Lateran. 2. kl. Jun. pont. an. 4 [1298, Maj 31]: A, 733.

Gentilis tit. s. Martini cardinalis litteræ ad episcopum S. VI, 354-55.
Roskild. de absolutione P. Dulcis pastoris ecclesiæ Medelby, qvi post captionem archiepiscopi celebraverat. Id. Jan. pontif. Bonifacii VIII an. 4²⁾ [1298, Jan. 13]: A, 734.

Litera Mathei s. Mariæ in porticu cardinalis, qvod Ingeburgi reginæ ter in anno liceat intrare monasterium s. Claræ Roskildis. 2. non. Apr. [1301, Apr. 4]: A, 734. S. VI, 355.

Jungi potest⁴⁾ bulla papæ ejusdem sine data, ad episcopum Revaliensem, qva capitulum Revaliense ab excommunicatione ob interdictum non servatum absolvit, nec illud interdictum servare teneantur: A, 735. S. VI, 355-56³⁾.

[1299.] Die 30. Jun. archiepiscopus Nicolaum Askarii et Johannem Henrici procuratores suos constituit: A, 736.

[1299]. Die 16. Sept. magister Phatherus tradidit archiepiscopo in castro Hamer unam litteram clausam et qvatuor apertas Isarni. In clausa, ut reliqvas episcopo Ros-
Suhm XI, 344, jfr. 345. Se nedenfor S. 286.

¹⁾ Hele Stykket er afskrevet af Terpager; af afvigende Læsemaader kan anføres, at Terpager har: Domini Johannis de Schaver (Udgaven: de Scaunør).

²⁾ SRD. VI: an. 7 [o: 1301]; saaledes ogsaa i den Vedelske Afskrift: Gml. kgl. Sml. 4to, 2515. Suhm XI, 291 gør det med Urette til to forskellige Breve.

³⁾ Bullen er her dateret: 7. idus Decbr. med udeladt Pontifikatsaar. Den tilhører Aaret 1301: Potthast, Regesta pontificum II, 2007.

⁴⁾ Bartholin har indskudt denne Bulle efter Brevene af 1299, Marts 18, se ovfr. S. 280.

kildensi mitteret, indicat se die dominico post assumptionem b. virginis [Aug. 16] ivisse ad portum Mannø, citissime in-

[*Begyndelsen af Notarialinstrumentet af 16. Septbr., afskrevet af Terpager.*]

Infrascripta instrumenta, literas et petitiones tradiderunt procuratores archiepiscopi coram [dominis cardinalibus? ¹⁾] contra regem.

In nomine Domini amen. Anno nativitatis ejusdem MCCXCIX XVI die mensis Septembris, indictione XII, pontificatus Bonifacii papæ VIII. anno V., in præsentia ²⁾ nostri notarii et testium subscriptorum magister Phatterus canonicus Ripensis in castro Hammer de Borenholm præsentavit reverendo patri domino Johanni, Dei gratia Lundensi archiepiscopo, Svetiæ primati, quasdam literas reverendi viri magistri Isarni, domini papæ cappellani et nuncii, unam clausam et qvatuor apertas, sigillo dicti domini nuncii sigillatas, qvam qvidem literam clausam coram testibus infrascriptis statim aperuit et eam in notario infrascripto cum aliis literis, qvarum tenores inferius notantur, legendam assignavit. Tenor autem literæ clausæ talis erat:

Venerabili in Christo patri domino Johanni permissione divina archiepiscopo Lundensi, Svetiæ primati, Isarnus domini papæ capellanus et nuncius salutem in Domino Jesu Christo. Mittimus vobis tres literas scriptas. Una est commissionis factæ Andreæ cellerario canonico vestro, et non oportet, qvod illa duplicetur, sed qvod negotium sibi ³⁾ per vos commissum fuerit, fideliter exeqvatur. Alias duas scriptas faciatis scribere in membranis, qvas mittimus vobis secundum numerum suffraganeorum vestrorum, qvibus scriptis remittatis domino Roschildensi, ut distribuatur eas ⁴⁾ singulis

¹⁾ Terpager har her kun eftertegnet, hvad han har læst i Haandskriftet, nemlig: m [strøget] Carl'.

²⁾ Terpager: provincia [!]; det efterfølgende: nostri, skal vist ogsaa rettes.

³⁾ Terpager: sit.

⁴⁾ Terpager: eis.

traturum mare, ne præsentatio vel exequutio litterarum fieret, donec in Flandria cum rebus et familia sua fuerit, dat. Ripis: A, 737. Prima littera aperta erat ad episcopum Roskildensem, ut litteras suas reliquis episcopis transmitteret: A, 738. Secunda erat ad Andream cellarium Lundensem, ut archiepiscopum in possessionem corporalem omnium bonorum regis in Lundensi diocesi induceret: A, 738. Tertia ad episcopos Daniæ, ut quæquomodo participantes cum rege excommunicarent: A, 738. Quarta ad eosdem, ut Cristoforum fratrem regis et alios ibi nominatos captores archiepiscopi excommunicatos denuntient: A, 738. Datæ hæc litteræ die penult. Jul. [Juli 30¹⁾]. Tradidit et archiepiscopo cartas albas juxta tenorem litteræ clausæ: A, 740.

Die 27. Sept. archiepiscopus magistro Phathero commisit litteras Isarni aggravationis et denuntiationis portandas episcopo Roskildensi: A, 740. Suhm XI, 345.

[1299.] Die 6. Jul. Isarnus Hafnis exequutionem faciens, archiepiscopo assignavit tres partes civitatis et monetæ Lundensis, insulam Bornholm et omnia bona regis in Lundensi dyocesi: A, 741. S. VI, 364.

[1299.] Die 29. Sept. archiepiscopus commisit magistro Laurentio litteras in synodo publicandas: A, 741, quibus eum et Odonem ac Petrum Hildulphi canonicos constituit procuratores ad recipiendum possessionem bonorum regis Suhm XI, 345.
S. VI, 326-27.

¹⁾ Suhm har urigtig: 31. Juli.

episcopis et sibi unam retineat, ut mandatum nostrum ¹⁾, imo verius apostolicum exequatur, et caute faciat eas præsentari, ne posset præsentatio occultari. Die dominico post assumptionem beatæ Mariæ virginis ivimus ad portum Mandø, et ut citius poterimus, intrabimus mare, nec fiat præsentatio vel executio litterarum, donec fuerimus in Flandria cum rebus et familia nostra. Datum Ripis die quo supra.

¹⁾ Terpager: vestrum.

S. VI, 327. ipsi ab Isarno adjudicatorum¹⁾: A, 743. Qvibus litteris die
 S. VI, 327. 6. Oct. in capitulo, et 13. Oct. in synodo publicatis, Andreas
 S. VI, 335, 336-37. cellerarius adjudicata bona dictis procuratoribus tradidit et
 scotavit. A, 743 et 751 et 753.

S. VI, 327-28. Die 17. Oct. Phaterus litteras aggravationis inter epi-
 scopos distribuendas Roskildensi episcopo tradidit. A, 744.

S. VI, 328-31. Procurator archiepiscopi Nicolaus Askani alias proposi-
 tiones coram eodem cardinali [o: Johanne tt. ss. Marcellini
 et Petri cardinali²⁾] facit et inprimis assignationem bonorum
 regis, archiepiscopo ab Isarno factam, a papa confirmari
 petit: A, 744.

S. VI, 331-34³⁾. [1299.] Die 11. Feb. Lubecæ placitatio facta est inter
 archiepiscopum et Henricum episcopum Revaliensem nomine
 regis super 3000 marcarum et litteris conductus Hafniam
 veniendi, archiepiscopo a rege dandis: A, 748, 749, 750.

S. VI, 334-35. [1299.] 3. id. Jun. [Juni 11] rex archiepiscopo conduc-
 tum Hafnis veniendi dedit: A, 750⁴⁾.

S. VI, 335-36. [1299.] Sexta feria⁵⁾ post carnisprivium [Marts 6]
 Isarnus monitionem regi facit Alburgis de satisfaciendo
 archiepiscopo in 49000 marcarum: A, 752⁶⁾.

S. VI, 337-40. [1298.] Die 13. Nov. Lubecæ archiepiscopus magnam
 qverelam de Isarno fecit, qvod Slesvicensem et Ripensem
 episcopos a rege missos juxta suum libitum interrogationibus
 urgere et protinus ad exequutionem procedere nollet: A, 754.

S. VI, 340-43⁷⁾. [1299.] Die 11. Majj Isarnus et episcopus Roskildensis,
 in qvos archiepiscopus compromiserat super conductu a rege

¹⁾ Denne Fuldmagt er dateret Sept. 26.

²⁾ Bartholin har nemlig indsat dette Brev efter A, 759: Kongens
 Prokurators Indlæg. Først havde han dog indført det ved 1298
 og knyttet det til Isarns Dom A, 741

³⁾ Dagtalet 11 er glemt her.

⁴⁾ Herefter fulgte paa S. 751 Anders Kældermesters Brev: SRD. VI,
 335. Se ovfr. ved A, 743.

⁵⁾ Vedels Afskrift (Gml. kgl. Saml. 4to, 2515) har: 2a feria.

⁶⁾ Herefter fulgte paa S. 752 Anders Kældermesters andet Brev:
 SRD. VI, 336—37. Se ovfr. ved A, 743.

⁷⁾ I dette Brev er Ærkebispens Brev af 4. April og Lejdebrevene af
 4. Marts (ovfr. S. 283) indførte verbotenus. Brevet af 4. April

acceptando, ei super hoc rescribunt, ut ea securitate contentus venire non negligeret: A, 756, 757.

[1299.] 17. kl. Oct. [Sept. 15] decanus et capitulum Lundense litteras ad papam dederunt, valde graviter de rege conqverentes. A, 758. S. VI, 343-45¹⁾

Et [Ericus rex] per procuratorem Esgerum Julcoram Johanne tt. ss. Marcellini et Petri cardinali per papam deputato ad eam causam audiendum, propositiones fecit de coaptatione sua ad pacem, in qvibus illa valde notabilis, qvod rex paratus fuerat pedes cum fratribus suis archiepiscopum eqvitantem trahere per habenas, ab introitu Lundensis civitatis usque ad aulam archiepiscopalem, et misericordiam postulare: A, 759. S. VI, 346-48.

[1299.] Nonis Novemb. [Nov. 5]. Slaulosiæ, rex contra processum Isarni ad papam appellat: A, 762. S. VI, 349-50.

Ericus rex valde supplices ad Bonifacium VIII litteras dat pro interdicti relaxatione: Ms. membraneum, A, 764. S. VI, 350-51.

[1302.] Tunc cardinalis utraque parte audita, ex mandato papæ, ita 23. Februarii pronunciavit, ut rex privilegia, libertates et bona, qvæ ecclesia Lundensis tempore captionis archiepiscopi habuerat, ei restitueret, sed si non extarent, eorum æstimationem redderet, et bona immobilia assignaret ad valorem 10000 marcarum. Qvibus expletis, interdictum in regnum et excommunicatio in regem et fauctores lata essent relaxata: A, 765. S. VI, 351-53²⁾

Det Haandskrift, hvorefter Bartholin havde taget sin Afskrift, var en Membran, der førte Titelen: »Actiones adversariæ Erici regis Daniæ et Johannis Grand archiepiscopi Lundensis coram sede Romana vel ab ea deputatis

har kort efter været indført i en Vidisse af Isarn, dateret Ribe 22. April: SRD. VI, 345—46; dette Brev har Bartholin ikke excerperet.

¹⁾ Her med det urigtige Aar 1298.

²⁾ Dagen angives her som 20. Febr.; da det skal være en Fredag, er 23. Febr. dog det rette.

institutæ ab anno 1296 ad 1317«. Som Titelen antyder ved sit sidste Aarstal, har Haandskriftet foruden Processen mod Jens Grand ogsaa omfattet Processen mod Esger Jul; denne sidste fyldte i Bartholins Afskrift Siderne 768—779 og er efter en Afskrift derefter trykt i SRD. VI, 535—545. Selve Haandskriftet, en Foliant, fandtes paa Universitetsbibliotheket i Capsa Cypriani Ord. I¹), og det maa da sikkert være det Skrift, der i Haandskriftkataloget fra 1662 nævnes under den misvisende Titel: »Acta regum Daniæ ab anno 1216 ad An. 1299 et 1317«²), hvori Aaret 1216 er forskrevet for 1296.

Af de Afskrifter, som Suhm lagde til Grund for sin Udgave, synes nu ingen mere at existere. Det var foruden den, som Gram havde ladet tage efter Bartholins Afskrift, en anden Afskrift af Islænderen Jon Mortensen, som tilhørte Luxdorf og som efter Mortensens Levetid ogsaa maa antages at være en Kopi efter Bartholin; dertil kom saa en Afskrift, som Suhm betegner som »fragmenta alii et sat antiqui codicis, longe peritior manu confecti«. Hvor denne sidste fandtes, siges ikke; efter den er ikke blot S. 357—72 aftrykt, men Varianter efter den citeres ogsaa hist og her i det foregaaende. Man kan vistnok med Sikkerhed formode, at denne »ret gamle Codex« har været en Afskrift, taget efter Proceshaandskriftet i det 16. Aarhundrede³). Af saadanne har der faktisk ikke været saa faa; Hvitfeld ejede een, Niels Kaas en anden⁴), og blandt Vedels Papirer omfattede »Actiones Eri Menvedt et Johannis Grand« ikke mindre end 31 Konvolutter⁵). Af disse sidste er der endnu bevaret to Kvarthæfter, hvoraf det ene (Gml. kgl. Saml. 4to, 2442) foruden nogle Aktstykker fra

¹) Saaledes SRD. VI, 273 ligesom Indholdsangivelsen til det tabte Bind af Bartholins Collectanea i Arnemagn. Saml. 4to, 1045.

²) Smith, Om Kbhvns. Universitetsbibliothek før 1728, S. 144.

³) Navneformerne i Listen S. 361 tyder paa denne Tid.

⁴) Smith, anf. St. S. 132, 117.

⁵) Anf. St. S. 115.

Erik Menveds Tid og Processen imod Esger Jul¹⁾ indeholder den første Del af Processen mod Jens Grand, hvad der svarer til SRD. VI, 275—326, medens det andet (sstds. 2515) indeholder, hvad der i Udgaven findes S. 326—57.

Det er ret paafaldende, at disse to Vedelske Haandskrifter tilsammen indeholder netop det, som ogsaa stod i Grams Afskrift, skønt denne jo efter Suhms Paastand skal være taget efter Bartholins Afskrift; man forstaar ikke ret, hvorledes Grams Afskriver er kommen til at udelade netop de Stykker, som heller ikke findes hos Vedel. Ser man nærmere paa Tekstoverleveringen i de Vedelske Afskrifter og sammenligner den med Aftrykket i *Scriptores* efter den Gramske Afskrift, vil man ogsaa blive slaaet af, hvor stor Ligheden er; Ejendommeligheder og Fejl i Afskriften fra d. 18. Aarhundrede finder ofte deres Forklaring i Kopien fra d. 16. Naar der saaledes baade S. 287 og 293 staar CC i Stedet for *circa*, saa har Vedels Afskriver her skrevet: CC, rigtignok med et overskrevet *a*, men med større Bogstaver end ellers i Teksten, saaledes at Misforstaaelsen: CC ligger meget nær for en ukyndig Afskriver; af lignende Tilfælde forekommer der flere. Et aldeles utvivlsomt Bevis paa, at der er et Slægtskab mellem Vedels og Grams Afskrift, er det endelig, at ogsaa i Vedels Afskrift følger umiddelbart efter et Pavebrev, der savner Aarsangivelse (SRD. VI, 355), Brevet: *Pro vasallis regis in Estonia*. Disse to Breve stod nemlig i Bartholins Afskrift langt fra hinanden, det første S. 735, det andet S. 684, og hvorledes skulde Grams Afskriver være faldet paa at gøre et saa underligt Spring tilbage i Afskriften, om han ikke netop havde haft Vedels Afskrift til Vejleder? Ordenen i Vedels Afskrift er derimod let forklarlig; med Brevet om Estland begynder et nyt Læg, og dette er da kun ved en Fejl blevet sat ind umiddelbart efter de foregaaende.

¹⁾ Smlgn. herom ndfr. S. 293.

Er Sagen da den, at Grams Afskriver slet ikke har afskrevet efter Bartholin, men simpelt hen efter de endnu bevarede Vedelske Afskrifter? Saaledes forholder det sig vist netop; da vi imidlertid hos Vedel ganske savner de Oplysninger om Hænderne i Originalhaandskriftet, der har staaet i Grams Afskrift og derfra er gaaede over til Udgaven ¹⁾, hænger det hele saaledes sammen, at Gram nok har ladet sin Afskriver kopiere Vedels to Afskrifter, men at han saa siden har faaet sin Kopi sammenlignet med den Bartholinske og derved dels rettet et og andet ²⁾, dels tilføjet de omtalte Oplysninger om Hænderne. Paa den Vis forstaar man det ejendommelige Forhold mellem de to Tekstoverleveringer; baade Lighederne og Ulighederne finder deres Forklaring.

I Virkeligheden har de to Vedelske Afskrifter da ikke saa stor Betydning for Tekstens rette Fastsættelse, som de vilde have, om Grams Afskrift helt stammede fra en anden Kilde; det er naturligvis uheldigt, at de ikke er blevet nyttede ved Udgivelsen, men noget synderligt Udbytte kan der ikke ventes ved at sammenligne dem med den trykte Tekst. Derimod maa det i høj Grad beklages, at den Gramske Afskrift ikke, som man tidligere troede, stammer umiddelbart fra Bartholins Afskrift; thi denne har sikkert i Nøjagtighed langt overgaaet den Vedelske. Nu er det i Virkeligheden den Vedelske Tekst, vi ogsaa har i Udgaven, paa enkelte Steder forbedret efter den Bartholinske, men uheldigvis i meget for ringe Grad. Man behøver blot at efterse Navnelisterne S. 280 og S. 299 for at overbevise sig om, at man her har Resultatet af en Afskrivers Arbejde fra d. 16. Aarhundrede, da man aldeles ikke lagde

¹⁾ S. 300: Hic incipit antiqua manus. — S. 301: Hic iterum desinit antiqua manus. O. s. fr.

²⁾ Eksempelvis kan nævnes Dagsangivelsen i Brevet A, 752 = SRD. VI, 335.

Vægt paa bogstavret Gengivelse; i Bartholins Afskrift har utvivlsomt disse Navne haft deres oprindelige Stavemaade.

Medens man saaledes kan opklare Forholdet med de to endnu eksisterende Vedelske Afskrifter fra Procesakterne, er det vanskeligere at forstaa, hvorledes det hænger sammen med den »ret gamle« Afskrift, som Suhm har kendt. Dog er det sikkert, at denne har staaet i et eller andet Slægtskabsforhold netop til Vedels Afskrifter; derpaa tyder afgørende, at den maa antages at have haft største Delen af Akterne i samme Orden, som de findes heri, en Orden, som jo netop ikke er Haandskriftets. Ja, til den Bemærkning om Proceshaandskriftet, som den ukendte Afskriver har gjort i Anledning af Exekutionsdommen af 6. Juli 1299 (SRD. VI, 364), synes der at findes en ligefrem Henviisning i den ene Vedelske Afskrift; i denne (Gml. kgl. Sml. 4to, 2515) staar etsteds:

„Hic deerat charte una et altera, quæ responderet prioribus abscissis vel prædictis chartis, ubi desiderabatur principium executionis factæ Hafniæ per D. Y[s]arnum, ut videre licet folio ab hinc 22. Erat enim omnia corrupte scripta et sine ordine, et plurima desiderabantur“. ¹⁾

Formodentlig har da ogsaa denne Suhms Afskrift hørt hjemme blandt Vedels »31 Konvoluter«; den har omfattet det samme som de to bevarede Hæfter og dertil noget mere, men dog ingenlunde alle Akterne ²⁾.

¹⁾ Denne Bemærkning findes paa et Sted, der i Udgaven staar S. 347, før Ordene: Item quod erat paratus. Den er atter overstreget, og der synes i Virkeligheden heller ikke at være nogen Lakune her.

²⁾ Af væsentlige Varianter fra denne Afskrift anfører Suhm kun to, SRD. VI, 308 og 329. — Ved sin Udgave af Processen mod Esger Jul lægger Suhm (SRD. VI, 535) til Grund en Gramsk Afskrift, der siges at være efter Bartholin Bind A., og benytter desuden en Vedelsk Afskrift, som fra Rostgaards Bibliothek, hvor den havde Numeret 4to, 623, var kommet til Universitetsbibliotheket. Her findes den ikke mere, og man kan være i Tvivl om, hvorvidt

Bartholins Notitser efter den tabte Afskrift i hans Collectanea Bind A tillader os nu at faa fuldstændig Klarhed over Aktstykkernes Følgeorden i det originale Proceshaandskrift.

Dette begyndte med Akterne fra den første Proces ved Kurien, indledt med Fuldmagten for de kongelige Prokuratorer og fortsat med de fra bægge Sider udvexlede Indlæg. Dertil sluttede sig nogle Tillæg, dels et Par Appellationer, indsendte fra Danmark imod Vejlekonstitutionen ¹⁾, dels nogle Pavebreve af 1299, udvirkede af den kongelige Udsending Martin. Dette fyldte i Bartholin A S. 607—684. Selve Procesakterne er afskrevne hos Vedel og middelbart derfra komme til SRD. VI, 275—326; derimod er af Tillæggene kun det sidste bevaret i en Afskrift af Vedel, der er indsat bagest i hans andet Hæfte (jfr. S. 291) og som Følge deraf blevet trykt i SRD. VI, 356, hvorved dets Slutning: »Datum ut prius« er blevet ganske misvisende.

Det næste Afsnit i Haandskriftet omfattede Akterne fra Isarns Optræden i Danmark fra Oktober 1298 til August 1299; det var en Række Notarialvidnesbyrd, der dokumenterede de Skridt, han gjorde, og de var ordnede i regelmæssig kronologisk Følgerække. Det stod hos Bartholin A, 685—733. Kun den sidste Tredjedel findes i Scriptorum, nemlig i det Stykke, der er meddelt, ikke efter Grams Afskrift, men efter

det er den Afskrift, der findes i Gml. kgl. Saml. 4to. 2442, eller en anden og da maaske netop den »ret gamle« Afskrift, der ogsaa har indeholdt en Del af Akterne fra Jens Grands Proces; af de kun tre, meget ubetydelige Varianter, som Suhm noterer efter den Rostgaardske Codex, findes de to første, men rigtignok ikke den tredje i den bevarede Afskrift. Allerede Suhm har været opmærksom paa den nøje Overensstemmelse, der er mellem Grams Afskrift og den vedelske, og ved Esgers Proces er da sikkert det samme Forhold som ovenfor belyst ved Jens Grands: Gram har ladet sin Kopist afskrive efter en Vedelsk Afskrift og først senere faaet Afskriften sammenlignet med Bartholins.

¹⁾ En lignende Appel fra Ribe Kapitel er bevaret i Original og trykt i Hasse, Regesten und Urkunden II, 356.

en ældre Kopi; Akternes Orden er dog blevet helt forstyrret, og den rette Følge er først S. 367 (Kongens Artikler) indtil S. 372, svarende til A, 716—23, derefter, dog efter en Lakune ¹⁾, S. 365—67, svarende til A, 723—25, og endelig S. 357—64, svarende til A, 726—33. Aarsagen til denne forvirrede Orden har vel ligesom i det ene Tilfælde i Vedels Afskrift været en fejl Indhæftning af Læggene i den Afskrift fra det 16. Aarhundrede, der her ligger til Grund for Udgaven.

Den følgende Del af Proceshaandskriftet havde en mere broget Sammensætning end de foregaaende; de fleste af Akterne, men langt fra alle, vedrører Ærkebisen og hans Optræden, og Akterne er aldeles ikke ordnede i kronologisk Rækkefølge. Først kom fire Breve, udgaaede fra Rom; de stod hos Bartholin A, 733—35 og har hos Vedel faaet Plads paa et særskilt Læg; herefter i SRD. VI, 353—56. Derefter indførtes en Fuldmagt, som Ærkebisen gav to Mænd (A, 736), og det følgende indeholdt nu de Akter, som disse Prokuratorer fremlagde, vel under den anden Proces i Rom; en Overskrift, der er bevaret af Terpager (ovfr. S. 286), viser, at vi her har et særligt Afsnit, der vistnok har omfattet alt, hvad der stod hos Bartholin A, 737—58. Her traf man da først de Breve, som Ærkebisen modtog den 16. Sept. 1299 fra Isarn, alle omhandlende Iværksættelsen af den af Nuntius d. 6. Juli afsagte Dom (A, 737—40). Derefter fulgte selve denne Isarns Dom, der er kommet med i det af Suhm kendte gamle Haandskrift; trykt SRD. VI, 364. Endelig kom de Akter, hvorved Jens Grand satte Isarns Dom i Værk, samt forskellige Breve vedrørende Ærkebisen fra 1298 og den tidligere Del af 1299; alt dette findes i fuldstændig Kopi i det andet Vedelske Haandskrift, derefter i SRD. VI, 326—346. — Proceshaandskriftet endte saa med Akterne

¹⁾ Suhm angiver denne til: to Blade eller mere; den har dog sikkert ikke været nær saa stor.

fra den fornyede Proces i Rom lige til den endelige Dom af 23. Febr. 1302; denne Del er fuldstændigt afskrevet sammen med det umiddelbart foregaaende og derefter trykt i SRD. VI, 346—353, hvor et Finis antyder, at Akterne hermed er sluttede.

Sammenfatter man dette, vil man se, at af de omtrent 160 Sider, som Bartholins fuldstændige Afskrift fyldte, er omtrent 117 trykte i Scriptores. Hvad der savnes, er især en Række Akter, som vilde have stillet Isarns Optræden i Danmark i et langt klarere Lys; derimod har de Dele af Processen, der nu kun kendes gennem Bartholins korte Notitser, næppe indeholdt noget, der vilde have haft syn-derlig Betydning for Forstaaelsen af selve Hovedstriden mellem Kongen og Ærkebispem. Utvivlsomt er da de Dele, der savnes af Processen, de forholdsvis mindst vigtige, og nogen Erstatning for det tabte haves jo i alt Fald i Bartholins Udtog, for ikke at nævne Terpagers Afskrift af to Breve, der uden ham kun vilde være kendte i Udtog.

Medens man fuldstændig kan oplyse, i hvilken Orden Akterne stod i det originale Proceshaandskrift, er det ellers ikke meget, man kan sige om dettes Karakter. Det maa staa hen, hvor mange af de øjensynlige Fejl i Scriptoresudgaven, der blot stammer fra de Vedelske og dermed samtidige Afskrifter, hvor mange der gaar tilbage til selve det oprindelige Haandskrift. Sikkert er det kun, at dette har været ret vanskeligt at læse, og at det har haft adskillige Lakuner, da det i det 16. Aarhundrede først blev benyttet af historiske Granskere, siger Suhms ukendte Kilde udtrykkelig et Par Steder (S. 364, 367)¹⁾.

¹⁾ Sml. ogsaa Bartholins Bemærkning: SRD. VI, 328 Anm. — Det maa staa hen, om Terpager har benyttet selve Proceshaandskriftet eller blot en Afskrift derefter; det Stykke, han har tilfælles med Udgaven i SRD., er ofte ret afvigende i de smaa Enkeltheder. Vist er det kun, at hans Afskrifter frembyder en ligesaa fordærvet og fejlfuld Tekst som den, der foreligger i Udgaven; det vil klart ses af, hvad der er trykt ovenfor.

Efterat jeg i det foregaaende har fremlagt og belyst det Materiale, som Bartholin meddeler om Processen mellem Erik Menved og Jens Grand, skal jeg sluttelig give en kort, nærmest kronologisk Oversigt over Processens Gang. En saadan vil sikkert lette Studiet af disse Procesakter, som er opstillede paa en saa forvirrende Maade, og der vil derved tillige være Lejlighed til baade at berigtige enkelte Fejltagelser hos tidligere Granskere og stille et enkelt Punkt af Isarns Optræden i skarpere Belysning end hidtil sket. Jeg henviser i det følgende ved A. til Bartholins Notitser med Sidetallene fra det tabte Bind, ved S. til Procesudgaven i Scriptores.

Der er ingen Grund til at dvæle ved den første Proces i Rom; Akterne derfra er jo i Scriptores aftrykte i Rækkefølge som i Haandskriftet, og denne Følgeorden er vist atter den faktiske, hvori de forskellige Indlæg fremkom. Tiden for disse kan ikke bestemmes nøjere, end at de alle falder mellem Kongens Fuldmagt for sine Afsendinge af 5. Maj 1296 og Pavens Dom, afsagt 23. Decbr. 1297. Denne sidste, som først er blevet offentliggjort af Munch efter de pavelige Registre¹⁾, blev ved en Skrivelse af 23. April 1298 meddelt Nuntius Isarn (A. 692 ff.)²⁾; yderligere Fuldmagtsbreve for denne udstedtes 11. Maj (A. 699, 700)³⁾. Disse Breve, i alt Fald det første af dem, medførte Jens Grand selv, da han forlod Rom, vistnok kort efter at han 31. Maj havde opnaaet forskellige pavelige

¹⁾ Annaler for nord. Oldkyndighed 1860, S. 137.

²⁾ Brevet kendes fra Paveregistrene; Munch anf. St. S. 148. Naar Gram for Pavedommen angiver Datum 20. Febr., har allerede Munch rigtig indset, at denne Datum maa gælde en Kundgørelse af Dommen, ikke denne selv; men han har ikke forstaaet, at Kundgørelsen netop er Skrivelsen til Isarn, der af Bartholin anføres med Datum 10. kal. Mar[tii] i Stedet for Maji.

³⁾ Disse har Munch ikke fundet i de pavelige Registre.

Gunstbevisninger for sin egen Person ¹⁾, og 30. August overgav han i Lübeck Dommen til Isarn ²⁾, der derefter rejste til Danmark ³⁾.

Den pavelige Nuntius mødtes med Kongen i Næstved, forelagde d. 7. de medbragte Skrivelser og stadfæstede d. 10. Bandlysningen over Kongen og Interdiktet over Landet (A. 685—96). Straks efter rejste han atter til Lübeck; paa Vejen stævnedes han fra Løgum Kongen til at møde for sig efter Tilbagekomsten (4. Novbr.; A. 696 ⁴⁾); i Lübeck førte han sammen med Erik Menveds Udsendinge, to

¹⁾ Munch, anf. St. S. 150—52; det ene Pavebrev: A. 733 = S. 353. — Paa denne Tid stadfæstede Paven ogsaa Vejlekonstitutionen, som Jens Grand havde fornyet paa et Provincialconcilium i Lund 1292. Bullen derom kendes nu kun fra Cypræus, *Annales episc. Slesvic.* S. 301, der aftrykker den med Udeladelse af Datum og selv ovenfor nævner Aaret 1294; da Bonifacius først tiltraadte 24. Decbr. i dette Aar, har Suhm henført Bullen til 1295, og hans Tidsbestemmelse er fulgt i *Regesta*. Man har derved overset, at Cypræus paa et tidligere Sted (S. 296) giver et Udtog af en Pavebulle, der vist netop er den samme, og her anfører Dateringen: pontificatus sui anno 4; at han paa det andet Sted har 1294 ligesom allerede Hieronymus Cypræus hos Westphalen III, 245, stammer da kun fra den hos en ældre Tids Forfattere ret almindelige Sædvane at anføre Bullerne, hvis Paveaar man ikke ret forstod at reducere, under Pavens Tiltrædelsesaar.

²⁾ Saaledes siger Isarn selv ved en senere Lejlighed: *SRD.* VI, 361. Paa dette Sted hedder det, at Dommen er »indført ovenfor«, og det er ogsaa rimeligt, at Skrivelsen til Isarn, hvori Dommen ordlydende var optaget, har været indført i Akterne der, hvor dens Forkyndelse for Kongen omtales; herpaa tyder, at dette Stykke i Bartholins Afskrift har fyldt flere Sider (692—96), og dertil passer ogsaa Bartholins Henvisning til A. 694 i den ovfr. S. 281 trykte Anmærkning.

³⁾ Munchs Formodning om, at Isarn kort efter har faaet en ny Beskikkelse som Nuntius, er sikkert ugrundet; den støtter sig paa, at der i Marts 1299 udfærdigedes forskellige Pavebreve til ham om Gunstbevisninger til Kong Erik; men det ses nu af Bartholin (A. 678), at disse er udvirkede af Mag. Martin i Rom. Den ny »Hoved-Beskikkelse«, som Munch savner, har da aldrig eksisteret.

⁴⁾ Stævningsbrevet er bevaret fuldstændigt i Terpagers Afskrift.

danske Bisper, Forhandlinger med Jens Grand, og det kom til et ret skarpt Sammenstød mellem denne og Isarn, der afslog efter Ærkebispens Ønske at stævne Kongen til at møde udenfor sit Rige (13.—14. Novbr.; A. 754 = S. 337—40). I December var Nuntius atter i Danmark; 13. Decbr. indskærpede han fra Ribe, at Interdiktet skulde overholdes (A. 697).

Aaret 1299 begyndte med et Møde i Odense; den 16. Jan. oplæste Isarn to Pavebreve, d. 17. overgav han et Manebrev til Kongen, der svarede med at forelægge et Forligstilbud (»se coaptat ad pacem«¹⁾; A. 699—702); d. 19. udstedte Kongen en Fuldmagt for Bisp Henrik af Reval, der derefter rejste til Lübeck og her forhandlede med Jens Grand, særlig om, at denne skulde komme til et Møde i København i Juni Maaned, og hvorledes hans Lejdebrev skulde lyde (11. Febr.; A. 748—50 = S. 331—34). I Henhold hertil udfærdigede Kongen 4. Marts i Aalborg et Lejdebrev, der dog paa adskillige Punkter afveg fra det aftalte (S. 341—43). Den 6. Marts manede Isarn atter Kongen om at efterleve Pavedommen (A. 752 = S. 335—36).

Jens Grand havde imidlertid begivet sig til Hammershus og udtalte herfra 4. April, at Lejdebrevet vel var utilfredsstillende, men at han vilde overlade Afgørelsen af dette Spørgsmaal til Isarn og Bispnen af Roskilde. Dette Brev havde Isarn modtaget i Ribe 22. April (S. 345); 4. Maj forelæste han det for Kongen i Næstved; denne lod læse sit Lejdebrev af 4. Marts samt Stormændenes Forløfteshbrev og bad Isarn og Roskildebispen overveje, om den stillede Sikkerhed var tilfredsstillende for Ærkebispnen (A. 706—09). Ved den Lejlighed synes Nuntius atter at have rettet en Maning til Kongen om at udføre

¹⁾ Dette Udtryk har ført til, at Suhm XI, 316 og andre efter ham har henført den udaterede »Coaptatio ad pacem« (S. 346) til dette Tidspunkt; baade dens Plads i Haandskriftet og dens Indhold henviser den dog til en senere Tid, og den hører vistnok hjemme under den anden Proces i Rom.

Pavedommen (A. 710). Mødet fortsattes i Roskilde; her udstedte Kongen en Stadfæstelse af Lejdebrevet, og de to Prælater sendte 11. Maj en Beretning om disse Forhandlinger til Ærkebispem, hvem de opfordrede til at indfinde sig i København (A. 756 = S. 340—43). D. 18. Maj indkaldte Isarn Rigets Prælater til det aftalte Møde (A. 711); 11. Juni udstedte Kongen det endelige Lejdebrev (A. 750 = S. 334).

Til Mødet i København, der var fastsat til 17. Juni, men udsattes til den 19., indfandt sig Jens Grand og fire Fuldmægtige for Kongen; i Nicolai Kirke forelagdes den kongelige Fuldmagt, dateret Slagelse 16. Juni, og Jens Grand udnævnte til Fuldmægtige for sig to Kanniker, af hvilke siden Niels Bunkeflod alene træder op (A. 712—16). Samme Dag mødte Kongens Fuldmægtige i Degneboligen, hvor Nuntius boede, og forelagde Kongens Svar paa Ærkebispens Klagepunkter (A. 716 = S. 367—72); d. 20. Juni mødte Bunkeflod med Ærkebispens Svar herpaa (A. 722 = S. 372), og i Frue Kirke fremsatte Præsten Erik ¹⁾ Ærkebispens Forlangender (A. 723 = S. 372, 365—67 ²⁾).

Først et Par Uger senere fortsattes Forhandlingerne, og der fremtræder nu i Procesakterne en mærkelig Dobbelthed; to Rækker Breve gaar jævnsides hinanden, og de peger hver i sin ganske modsatte Retning. I den sammenhængende Række af Notarvidnesbyrd om Isarns Optræden hører vi, at Bunkeflod d. 7. Juli opfordrede Nuntius til at sætte Pavedommen i Værk ved at udlægge Ærkebispens Jordegods (A. 725 = S. 367); d. 13. mødte paa Kongens Vegne Esger Jul med en Fuldmagt af 6. Juli, besvarede Jens Grands Forlangender og tilbød Erstatning i forskel-

¹⁾ Eriks Sogn kaldes i SRD. Granishø, hvad man ikke har kunnet tyde; hos Bartholin staar: Gravehø, og det er vel Grefvie Sogn i Bjerre Herred i Skaane, der i Middelalderen hed Græfhøge, eller det nu tredelte Grefvie Sogn i Oxie Herred.

²⁾ Begyndelsen fattes, men Identifikationen af disse Artikler med, hvad Præsten Erik fremsatte d. 20., sikres ved Esger Juls Svar (S. 358).

ligt spredt Jordegods. Ærkebispens Prokurator fik en Kopi af Tilbuddet, og Isarn fastsatte, at han skulde udtale sig derom to Dage efter (A. 726—30 = S. 357—61). D. 15. mødte Bunkeflod og erklærede, at han kun vilde modtage de Godser, Ærkebispens fandt tilstrækkelige; Isarn stævnedes ham da til at møde paa Maanedens sidste Dag i Ribe for at forklare, hvad dette Gods var, og skønt Bunkeflod protesterede imod dette Sted, holdt Nuntius dog fast derved (A. 730—32 = S. 361—63). Som Følge deraf indfandt i Ribe d. 31. Juli kun Esger Jul sig og fik Vidnesbyrd om, at Modparten var udeblevet (A. 733 = S. 363).

Faar man af dette det Indtryk, at Isarn har været velvillig stemt imod Kongen og har drejet Processen i en for denne gunstig Retning, ser man noget helt andet af de Breve, der i Proceshaandskriftet har haft deres Plads længere fremme. Herefter havde Isarn allerede d. 6. Juli i København fældet en Dom, ganske til Fordel for Ærkebispens, der fik udlagt alt Kronens Jordegods i Lunde Stift, Halland ene undtaget (A. 741 = S. 364); fra Ribe udfærdigede Nuntius under 30. Juli en Række Breve, der gik ud paa at forkynde denne Dom og sætte den i Værk, og disse Breve afsendte han til Jens Grand i et lukket Brev, hvori han meddelte, at han selv d. 16. August var rejst til Manø og vilde være i Flandern, før Brevene blev kundgjorte og bragte i Udførelse (A. 737—40)¹⁾.

Man lægge Mærke til Dagsangivelserne og vil da bedst se, hvor skarpt disse Breve staar imod den forrige Række. D. 7. Juli kræver Jens Grands Fuldmægtig Udlæg af Jordegods; i Virkeligheden har Isarn Dagen før truffet Bestemmelse herom; — d. 31. Juli faar Esger Jul i Ribe Attest for, at Modparten er udeblevet; Dagen før²⁾ har

¹⁾ Dette lukkede Brev optoges i et Notarialinstrument af 16. Septbr., (jfr. ndfr.), hvoraf Begyndelsen er afskrevet af Terpager. Naar det er dateret Ribe, er det næppe rigtigt; i Virkeligheden har det vel været skrevet paa Manø.

²⁾ Suhms lille Feil i Dateringen har her været ret skæbnesvanger;

Isarn udfærdiget Befalingerne til at sætte sin Dom i Værk. Her synes ingen anden Forklaring mulig, end at Isarn har spillet et Dobbeltspil og søgt at holde gode Miner med Kongen, mens hans Kendelse gik denne helt imod; Dommen af 6 Juli¹⁾ er blevet holdt hemmelig, og hvad der siden er foregaaet af processuelle Handlinger, har været et Spilfægteri, aftalt mellem Nuntius og Bunkeflod²⁾.

Isarns for Kongen saa ufordelagtige Afgørelse synes dog ikke at være blevet helt skjult for Erik Menved, at dømme efter den voldsomme Fremfærd, denne nu øvede imod Jens Grand, og som begyndte med, at Drosten allerede 1. August paa Skaanes Landsting forkyndte Fredløshed over alle Ærkebispens Tilhængere; herom saavel som om alle de følgende Skridt, der fylder Tiden indtil midt i September, hører vi i en Klageskrivelse fra Kapitlet til Paven af 15. Septbr. (A. 758 = S. 343)³⁾.

den har tilladt ham at lade de to Dages Breve fra Ribe fremkomme i den omvendte Orden, og han udsletter netop derved det mest ejendommelige ved Forholdet.

¹⁾ Det er betegnende, at denne blev afsagt i Kannik Asker Galles Hus, medens Forhandlingerne ellers førtes i Degneboligen.

²⁾ Suhm XI, 337 mener at kunne komme ud over Vanskeligheden ved at antage en Datumfejl i et af Brevene af 6. og 7. Juli; Helveg, Kirkeh. I, 702 gætter derimod med Rette paa Dommens Hemmeligholdelse. Jens Grand var selv d. 8. Juli i København efter et utrykt Brev: Arnemagnæanske Diplomsamling, Fasc. 53, Nr. 32, sml. Suhm XI, 282, ligesom endnu d. 28. (SRD. VI, 259).

³⁾ Dette Aktstykke anfører Bartholin under 1299; Aftrykket i SRD. ligesom ogsaa den Vedelske Afskrift har derimod 1298. Der er dog ingen Tvivl om, at Brevet tilhører Aaret 1299; medens Kongens Fremfærd intetsteds berøres i de tidligere Akter fra 1299, skildres den i Ærkebispens senere Indlæg til Paven og her tydelig som foregaaet efter Isarns Dom (SRD. VI, 330). Afgørende for 1299 er det, at den 1. Aug. i dette Aar falder paa en Lørdag, altsaa den skaanske Landstingsdag. — Naar Suhm XI, 344 siger, at Brevet, skønt det skal være udstedt 15. Septbr., omtaler Ting, der er skete d. 16., beror dette paa urigtig Reduktion af Datumerne; de sidste Dage, hvis Begivenheder skildres, er Onsdagen og Fredagen efter Vor Frue Fødselsdag, d. v. s. i 1299 d. 9. og 11. Septbr.

Først 16. Septbr. modtog Jens Grand paa Hammershus de Breve, som Isarn havde skrevet i Ribe (A. 737); d. 27. sendte han dem videre til Bispen af Roskilde, og d. 29. overdrog han Magister Laurentius at kundgøre dem for Lunde Stift (A. 740, 741). Dette skete i Oktober, og d. 13. overdrog Anders Kældermester de Ærkebispens udlagte Godser til de af denne udnævnte Fuldmægtige (A. 743, 744, 751, 753 = S. 327, 335, 336).

5. Novbr. appellerede Kong Erik Isarns Afgørelse til Paven (A. 762 = S. 349), og herved indlededes den anden Proces i Rom, fra hvilken kun kendes et Forsoningstilbud fra Kongens Side (A. 759 = S. 346), et Indlæg fra Ærkebispens Side (A. 744 = S. 338) og Kongens bekendte Bønsskrift til Pave Bonifacius (A. 764 = S. 350), alle udaterede, men aabenbart tilhørende Aarene 1300—1301. Derefter faldt Pavens endelige Dom d. 23. Febr. 1302 (A. 765 = S. 351).

Naar her er givet en fuldstændig Oversigt over hele Processens Gang¹⁾, vil det være paafaldende, at deri intetsteds nævnes noget om det Træk, der for Yderverdenen spillede den allerstørste Rolle, den højtidelige Lysning af Interdiktet over Landet, der foregik den 6. Febr. 1299;

¹⁾ I den foregaaende Oversigt er nævnt alle de Akter, der findes i Proceshaandskriftet, ene undtagen to Breve, der egentlig slet ikke vedkommer Processen (A. 733, 734 = S. 353, 354), samt en Fuldmagt, som Jens Grand 30. Juni 1299 skal have udstedt for Niels Askersøn og Jens Henriksøn (A. 736). Jeg tvivler paa, at dette sidste Aktstykke er rigtig dateret; endnu i Juli 1299 fremtræder Jens Bunkeflod som Jens Grands Prokurator i Henhold til Fuldmagten af 19. Juni, medens Niels Askersøn derimod fremsætter Ærkebispens Indlæg under den anden Proces i Rom (S. 328). Fuldmagten synes da at have gældt denne sidste, men da den først indlededes ved Kongens Appel af Novbr. 1299, maa da Fuldmagten være endnu yngre. — Det kan tilføjes, at det Brev af Isarn, som Suhm XI, 324 anfører efter Bartholin, ikke stammer fra Processen; Bartholins Citat (A. 68) viser, at hans Kilde her har været den tabte Cancellariæ liber (om denne se Hist. Tidsskr 6. R. II, 439 Anm.).

saaledes opgives Dagen i Esromaaarbogen, og naar det i den sjællandske Aarbog hedder, at Interdiktet begyndte Kyndelmisse (2. Febr.), tør man deri se en mere ubestemt Angivelse, der saa passer godt med den forrige. Sagen er vel den, at det ikke er helt nøjagtigt, naar Esromaaarbogen lader Jens Grand og Isarn paalægge Interdiktet; i saa Fald havde der sikkert været en Notarialattest derom i Processen. Efter Pavens Opfattelse havde der allerede hvilet Interdikt over Danmark lige siden Ærkebispens Fængsling, saaledes som det burde have været efter Vejlekonstitutionen; i sin Dom af 1297 stadfæstede og fornyede Paven dette Interdikt. Denne Dom kundgjorde Isarn i Danmark i Oktober 1298, og Resultatet har da været, at Landets Bisper nu har besluttet sig til at forkynde Interdiktet. Det er dette, der er sket d. 6. Febr., formodentlig i Henhold til Aftaler, truffne paa Odensemødet i Januar.
